

Vakcompetenties Beeldend Onderwijs voor Leraar Primair Onderwijs

Vakcompetentie 1: werken aan jezelf als leraar

Op basaal niveau:

De student laat een onderwijsarrangement zien waarmee hij met woord en daad kinderen op inspirerende wijze kan betrekken in een volwaardig beeldend vormgevingsproces, aangestuurd door een krachtige beeldende leeromgeving. Hij bedient zich daarbij van sleutelbegrippen en een eigentijdse vakdidactische onderbouwing.

Op een hoger niveau:

De student kan onderwijs arrangeren in termen van leerlijnen waardoor een continuïteit in de beeldende ontwikkeling gewaarborgd wordt. Hij kan deze in verschillende (cultuur)educatieve contexten samenhang aanbrengen met inhoud en uit andere leergebieden en afstemmen op de onderwijsbehoefte van kinderen.

Criteria:

De student kan hierbij schriftelijk dan wel mondeling verwoorden:

Op basaal niveau:

- in welke context hij de kinderen inspireert en aansluit op hun mogelijkheden in samenhang met leeftijd, milieu en ontwikkelingsfase;
- welk vormgevingsproces hij voor ogen heeft, met welk oogmerk (basisplan) en welke alternatieven er zijn;
- hoe de gekozen activiteiten inhoudelijk passen bij kinderen op basis van leeftijd, ontwikkelingsniveau en gevoeligheid;
- of, hoe en waar het zinvol is kinderen te laten samenwerken en waar juist niet;
- relatie met de bestaande kennis, inzichten en vaardigheden, omgeving (context) en situering in leerlijnen (TULE, 2002);
- welke voorbereidingen er getroffen moeten worden (organisatie);
- hoe de oriëntatiefase voorafgaand aan de activiteit verloopt in samenhang met de keuzemogelijkheden van kinderen;
- in welke vorm en met welke kijkvragen (criteria) het kinderwerk na afloop wordt gepresenteerd en nabeschouwd.

Op hoger niveau:

- welke plaats de deelactiviteiten innemen in het continuüm van ten minste drie leerlijnen voor beeldend onderwijs; zintuiglijk, motorisch en creatief.
- welke verbanden kunnen worden gelegd met andere leergebieden, met name in het kader van cultuureducatie;
- differentiëren op basis van niveauverschillen en specifieke leerbehoefte.
- Voortgang waarborgen in de opzet van een activiteitenreeks of programma

Sturing is mogelijk op basis van de volgende vragen:

- In welke contexten kun je kinderen beeldend inspireren, wat vinden kinderen in deze leeftijdsgroep aantrekkelijk?
- Hoe ziet een compleet aangeklede beeldende activiteit ('volwaardig beeldend vormgevingsproces') eruit voor kinderen van groep 1 t/m 8?
- Hoe richt je een beeldend inspirerende leeromgeving in?
- Welke aandacht krijgt de culturele omgeving en hoe breed je die uit als leraar?
- Aan welke eisen moet een goede oriëntatie op een beeldende activiteit voldoen en waarom?

- Hoe kunnen beschouwingsactiviteiten er voor de verschillende leeftijdsgroepen uitzien?
- Hoe waarborg je creativiteit en kom je tot een divergentie aan mogelijkheden?
- Wat zijn typische ontwikkelingsverschijnselen in het beeldend werk van kinderen en wat is de taak van de leerkracht in deze (nuancering van schema, opheffen stagnatie, assimilatie/accommodatie)?
- Wat zijn uitwerkingen van de beeldaspecten in beeldend werk van kinderen? (in vlakke en ruimtelijke zin)
- Welke samenhang is er met andere vakvormingsgebieden (poëzie, theater, cultureel erfgoed/geschiedenis, verwoorden van gevoelens/mening)?
- Met welke instructies kun je de kinderen aan het werk zetten?
- Welke ruimte is er voor onderzoek en welke beeldende inzichten vallen er te ontdekken (kleurcontrasten, ruimtesuggestie, aaibaarheid, ordeningsprincipe)?
- Welke materiaaltechnische vaardigheden worden aangeleerd of versterkt (mengen, knippen, verbinden)?
- Welke eisen stel je als leraar aan de kwaliteit van het beeldend werk(proces) van kinderen?
- Welke plaats geef je het beeldende werk van de kinderen in de leerleeromgeving?
- Welke plaats geef je de (culturele) leerleeromgeving in het beeldende werk van de kinderen?
- Wat is de positie van de activiteit binnen verschillende leerlijnen van beeldend onderwijs?
- Hoe waarborg je 'voldoende' continuïteit en voortgang in het programma?

Inhoudelijk en didactisch repertoire.

Bij beeldend onderwijs (en cultuureducatie) is het belangrijk dat een leraar naast kennis van zaken ook kan bouwen op een ruime ervaring in vormgeven rond een aantal thema's, een onderzoekende houding met oog voor verschijningsvormen (beeldaspecten) en een ruime vaardigheid in de omgang met materialen en gereedschappen.

Werkend aan dat repertoire krijgt de student/leraar vat op:

- Thema's waarin aandacht voor de verbeelding van betekenissen rond jezelf, familie en vrienden, het dagelijks leven, verhalen (sprookjes, mythes, legenden) dieren, de natuur en de gebouwde omgeving, andere streken, het verleden, fictie etcetera.
- Ingrijpen in de verschijningsvormen door variaties in ruimte(suggestie), kleur, vormsoort, textuur(suggestie) en compositie.
- Werken met basis-materialen als (kleur)potlood, (olie)pastelkrijt, (plakkaat)verf, houtskool, divers papier en karton, textiel, klei, papier maché, hout, kosteloos materiaal.
- Weten om te gaan met materiaal en gereedschap door werkwijzen als schetsen, tekenen, arceren, schilderen, boetseren, lamineren, rijgen, naaien, borduren, lijmen, knippen, zagen, omwikkelen en verbinden.
- Gestructureerd kunnen beschouwen van beelden d.m.v. een (zelfgestelde) kijkvragen waarin de samenhang tussen materiaal, vorm en betekenis op heldere wijze wordt besproken.
- Creatieve processen; hij kan op basis van ideeënproductie komen tot divergentie (variatie, meerdere oplossingen voor een probleem) en begrijpt dat dit een voorwaarde is om van een creatief proces te kunnen spreken.
- Kunnen reflecteren en anticiperen op beeldend onderzoek, waarin de variabelen van vormgeving voorbeeldmatig met een aantal mogelijkheden kan worden ingevuld (texturen, kleurschakeringen, ruimte en compositiesuggesties, etc.). Tijdens en na het proces kan de student afstand nemen om de relatie Betekenis-Vorm-Materiaal te evalueren en terug te koppelen.
- In het kader van Cultuureducatie kan de student voorbeelden uit heden en verleden tonen van vormgevers (ingenieurs, ambachtslieden, ontwerpers, kunstenaars) die aan ons erfgoed en de traditie hebben bijgedragen waaruit wij onze beelden putten.

Vakcompetentie 2: werken met kinderen in onderwijssituaties.

Op basaal niveau:

De student laat zien hoe hij, gepland (op basis van een methode of zelf ontworpen activiteit) of spontaan (naar aanleiding van een gebeurtenis), een beeldend onderwijsarrangement adequaat, doelbewust en resultaatgericht uitvoert en met de kinderen nabeschouwt. De stimulerende interactieve begeleiding en nabeschouwing van het authentieke vormgevingsproces, aangestuurd door een heldere oriëntatie, spelen daarin een prominente rol.

Op hoger niveau:

Tijdens de uitvoering vormt hij zich op basis van observatie en reflectieve begeleiding een beeld van de ontwikkeling van het kind op het niveau van (integratie van) zintuiglijke, creatieve en motorische aspecten. Tevens doorziet hij het vormgeven als sociale activiteit en kan het gedrag van de kinderen beoordelen in termen van authenticiteit, motivatie, originaliteit, zelfstandigheid en doorzettingsvermogen, gedragsaspecten die zich bij uitstek voordoen tijdens beeldende activiteiten.

Na afloop is hij in staat het verloop van het proces en de resultaten te evalueren op basis van concrete criteria. Over de prestaties op bovengenoemde gedragsaspecten kan hij registreren en rapporteren. Hij kan door doelgerichte reflectie conclusies te trekken voor bijsturing van zijn onderwijs en gericht bijdragen aan de beeldende en brede persoonlijke ontwikkeling van de kinderen.

Criteria

De student kan met de voorbereiding van de activiteiten en zijn optreden in de groep en na afloop aantonen dat hij:

Op basaal niveau:

- Kinderen kan inspireren door een pakkende introductie;
- Hen op uitnodigende wijze kan laten kijken en met aandacht laten verwoorden wat ze zien;
- Kinderen op interactieve wijze kan aanzetten en uitnodigen tot associëren in betekenissen en vormgeving;
- Kan uitnodigen en stimuleren tot het uitproberen en genereren van alternatieven in de vormgeving (in termen van beeldaspecten);
- Mogelijkheden kan aanreiken bij gebruik van materiaal en gereedschap;
- Tussentijds met hen kan reflecteren op het proces en ze helpen bij het bepalen van keuzes;
- Gericht kan observeren, waar nodig helpen en begeleiden;
- Kan stimuleren om resultaatgericht te werken en volharden;
- Waar mogelijk verbanden leggen met en verwijzen naar inzichten uit andere vakgebieden;
- Kinderen kan betrekken in de organisatie van het werkproces (uitdelen, samenwerken, opruimen);
- Tijdens de nabeschouwing kinderen kritische doch opbouwend naar hun eigen werk en dat van anderen te laten kijken, op basis van heldere criteria ontleend aan de oriëntatie;
- Kinderen ruimte geeft om hun mening te verwoorden en op positieve wijze te laten onderbouwen;

Op hoger niveau:

- Oog heeft voor het prestatieniveau van kinderen;
- Tijdens zijn begeleiding aandacht heeft voor authenticiteit, motivatie, originaliteit, zelfstandigheid en doorzettingsvermogen van kinderen;

- Nadrukkelijk aandacht besteedt aan verschillen tussen kinderen in een sfeer van respect;
- Tussentijdse instructie en begeleiding kan afstemmen op meer specifieke leerstijl (Kolb) en intelligentieprofiel van kinderen (meervoudige intelligenties, Gardner).
- Na afloop van de activiteit met kinderen ook zelf op systematische wijze kan evalueren en conclusies kan gebruiken in de bijstelling van zijn onderwijs en ontwikkeling van beroepsvaardigheden.
- Product en procesaspecten kan mee nemen in je beoordeling (zie basisplan)
- Ingaat op het authentieke van ontdekkingen.
- Kinderwerk met aandacht en zorg kan (laten) presenteren.

Vakcompetentie 3: samenwerken binnen de context van de school en de omgeving.

Op basaal niveau:

De student laat zien hoe hij met anderen communiceert over beeldend onderwijs en cultuureducatie met anderen in en om de school; Hij overlegt met collega's (leerkrachten, directie, evt. vakleerkracht) over het programma voor beeldend onderwijs en cultuureducatie, activiteiten in het kader van vieringen en projecten, de visuele aankleding en inrichting van de school, mede in het kader van de presentatie van kinderwerk.

Op hoger niveau:

Hij communiceert met ouders en andere betrokkenen (bijv. i.b-ers, remedial teachers, medewerkers school begeleidingsdienst) over prestaties en ontwikkeling van de kinderen op de aspecten (zie dimensie 2) van het leergebied.

Tevens onderzoekt hij regelmatig mogelijkheden gebruik te maken van hand en spandiensten van ouders, buurt- en creativiteitscentra, buitenschools kunst en cultuur aanbod (educatief) en excursies.

Criteria

Hij neemt initiatieven en levert ideeën omtrent:

Op basaal niveau:

- Samenwerking met collega's bij activiteiten en streven naar samenhang tussen activiteiten uit verschillende leergebieden;
- Samenwerking bij de opbouw van het programma beeldend onderwijs en cultuureducatie, bijvoorbeeld door gebruik van een methode of internet (zie TULE, 2002);
- Het gebruik van video, dvd, maar vooral ook televisieaanbod rond beeld en cultuur.
- Tentoonstellingen in (de omgeving van) de school als aangrijppunt voor onderwijsactiviteiten.

Op hoger niveau:

- De rol, inzet en organisatie van ouders en kunstenaars bij beeldende en culturele activiteiten.
- De school (als gebouw én als organisatie) bij de optimalisering van de krachtige leeromgeving en presentatieruimte van kinder- en ander werk;
- De inzet van audiovisuele middelen en ict in verband met presentaties op de website van de school (zie vakdossier beeldend onderwijs, SLO, Enschede 2003)
- Contact met educatieve diensten van musea, theater, buurt en creativiteitcentra en ander buitenschools aanbod.

Eigen houding en betrokkenheid 1.

Wij zijn als mensen sterk visueel ingesteld. We kijken graag. Bijvoorbeeld naar afbeeldingen, foto's, film, tv-programma's. Beelden spelen een belangrijke rol in ons leven. Toch zien we niet allemaal hetzelfde. Wat we zien hangt sterk samen met de 'hoe' we kijken en wat we belangrijk of mooi vinden. Veel van die voorkeuren zijn persoonlijk, maar ook vaak cultureel bepaald en aan mode onderhevig. Verder zijn we ook altijd weer op zoek naar het nieuwe, inventieve, andere mogelijkheden.

Voor een leraar basisonderwijs is het belangrijk doordrongen te zijn van de waarde en uitdrukingskracht van beelden en te werken aan een beeldend bewustzijn. Beeldend bewust is iemand die zich die impact realiseert.

Waardoor zien we de wereld zoals we hem nu zien, hoe hebben wetenschappers en kunstenaars daaraan bijgedragen. Niet voor niets spreken we in meer algemene zin van beeldvorming: hoe uit die zich visueel? Maar daarnaast bestaat de wereld zoals 'ik' die zie. Die mening kun je verkondigen, maar ook verbeelden.

Om beeldend onderwijs in concreto te kunnen realiseren herkent de student/leraar onderwerpen, activiteiten en momenten die zich lenen voor beeldende verdieping. Dat kan zijn als gevolg van een gebeurtenis, een nieuwe rage, een viering, een onderwerp vanuit andere vakgebieden, een ontdekking in de omgeving of een presentatie van kinderen. Deze aandacht voor visuele producten gaat hand in hand met het maken van beeldend werk.

Verder moet de student oog hebben ontwikkeld voor de mens als creatief wezen, maar ook een zeker zelfvertrouwen hebben ontwikkeld als vormgever. Zonder dat vertrouwen, en de daarmee gepaard gaande emotionele vrijheid, is het nagenoeg onmogelijk kinderen in een beeldend vormgevingsproces te begeleiden.

Eigen houding en betrokkenheid 2.

De student is alert op situaties en producten in en buiten de school, die aangrijppunt voor en verrijking van beeldend onderwijs kunnen vormen. Hij brengt nu en dan (uit eigen beweging) bezoek aan tentoon- en voorstellingen en onderzoekt daarmee mogelijkheden om het onderwijs op de basisschool te verrijken. Hij onderzoekt mogelijkheden om via internet geïnformeerd te worden. Tevens informeert hij collega's en ouders omtrent mogelijke activiteiten en de wijze waarop werk van kinderen kan worden geëxposeerd.

Eigen houding en betrokkenheid 3.

Bij beeldend werken gaat alle aandacht uit naar authentiek waarnemen en vormgeven. Dat gebeurt vanuit de persoonlijke ervaring. Die beleving kan alleen vorm krijgen als daarvoor ruimte wordt gemaakt. Dat gebeurt in een creatieve, open werksfeer. Dan ontstaat een fijn samenspel waarin veiligheid de basis vormt, maar ook inzet en lef noodzakelijk zijn.

Om zelf tot een beeldend werkstuk te komen moet de student vaak tal van problemen oplossen en frustraties overwinnen. Door dat zelf te hebben ervaren begrijpt een student aan welke voorwaarden de werksfeer moet voldoen om voor de kinderen te stimuleren en een optimale context te creëren.